

Жанна ДЕНИСЮК,

кандидат культурології,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

МІЛІТАРНА СИМВОЛІКА В КОНТЕКСТІ СИМВОЛІЧНОГО ОЗНАЧЕННЯ КУЛЬТУРИ

Висвітлено аспекти семіотичного розуміння культури та роль і місце знаків у процесах культуротворення як текстового перетворення світу культури. Розкрито сутність знаку як означника і означуваного та символу як перетвореної речі. Окреслено етнонаціональні корені мілітарної символіки в культурі, що репрезентує етноментальні настанови та цінності.

Ключові слова: семіотика, символ, знак, уявне, мілітарна символіка.

Denisyuk Z., PhD of cultural studies, National academy of leaders of culture and arts. Military symbol in the context of symbolic definition of culture. The aspects of the semiotic comprehension of culture, as well as the role and place of signs concerning the processes of culture, are described as a textual transformation of the world of culture. The essence of the sign as the determinant and transformed symbol is revealed. Ethnonational roots of the military symbols in the culture which represent an elemental manual and value are defined.

Key words: semiotics, symbol, sign, imaginary, military symbolism.

Однією з теоретико-методологічних засад розуміння культури є семіологія, що передбачає тлумачення культури як широкої знаково-символічної системи, певним чином організованої. Завдяки цьому культура постає комунікаційною

системою, що виконує, перш за все, комунікативні функції, підпорядковуючись тим конструктивним законам, що й інші семіотичні системи.

Власне, розрізняють символ в його семіотичному трактуванні (символічний знак) і символ як здатність мислити будь-що в апіорних, раціональних формах при відсутності реального існування об'єкта. У першому випадку, це «знак, зв'язок якого з його об'єктом не базується ні на схожості, ні на безпосередньому зв'язку, а застосований (inputed) або приписаний угодою або звичкою (законом)». У другому випадку, це символічна функція свідомості. Перебіг в свідомості людини символічних процесів породжує потребу людини в їх «виході», реалізації в комунікативному акті [3, 14].

Культура людства будується, насамперед, як знакова і мовна, що обумовлено можливістю концентрації і зберігання засобів підтримки життя, тобто накопичення інформації. Зовсім іншого характеру це набуває з моменту виникнення мов – знаків і знакових систем. Культуризація світу, тобто його освоєння через перетворення в текст може розглядатися як текст, де він представлений у вигляді осмисленого повідомлення.

Це підтверджує правомірність поширення і застосування щодо культури категорій, які вже доведені в загальній семіотиці. До них відносяться категорії тексту і його структури, коду і повідомлень, мови та інші. Розгляд культури є можливим лише на певному абстрактному метарівні в контексті єдиної мови або системи, організованої за єдиною ієрархічною структурою знаків і уніфікованими правилами їх поєднання. Стає очевидним, що кожна культура - це сукупність символічних мов, з яких формується картина світу. Вона складається з незліченної кількості символів, які людина «сканує», пропускаючи їх значення через свою свідомість. Символ – це мінімальна одиниця інформації. Процес роботи свідомості у людини безпосередньо пов'язаний з початком символічного кодування світу, де людина здійснює своєрідне «подвоєння реальності» [2, 86].

Сутність знака полягає в тому, що він заміщає собою щось. У кожного знака є три сторони: те, що він означає (означник), або інакше сигнальне «ім'я» знака, значущі значення самого знака і його актуалізований сенс. Кожна з цих сторін є складовими семіотичних взаємозв'язків, які в сукупності і роблять знак символом.

Значення знака – це уявна модель певного явища життя, а не саме життя, на яку знак вказує. Сенс – це відношення знака до розуміючої свідомості, здатного розпізнавати не тільки окремі знаки мови, а й впорядковані конфігурації знаків.

Символом вважається будь-який знак, що має умовну форму і відображає в цій абстрактній формі те чи інше поняття, пов'язане у людини з отриманням певних знань. До класичних символів відносять: найпростіші і найдавніші зображення (точка, лінія, контур) для позначення світил, планет, зірок і стихій; геометричні фігури (трикутник, квадрат, коло та ін.); знаки для позначення самої людини, її життя, смерті, для відображення різноманітних відносин, що забезпечують спільну життєдіяльність. Інша велика група прикладних символів виникла і формувалася в міру розвитку різних наукових знань, для позначення спеціальних понять в цих галузях пізнавальної діяльності, а також в ході розвитку різних видів мистецтв.

Тобто символ – це образ вже перетвореної речі, в якому відображений сам суб'єкт сприйняття і діяльності в конкретно-історичному контексті подій його життєдіяльності. Символ знаходиться у взаємодії із суспільним середовищем – історичним, культурним, матеріальним, і на рівні свідомості людства узагальненням пізнавальної діяльності. Будучи продуктом людської свідомості, він, по суті, виявляє існуючі незалежно від людини і недоступні в усій своїй повноті свідомості характеристики навколишнього світу, принципи, ідеї, смисли. Значення символів розкриваються в їх раціональному осмисленні за допомогою мови.

Індивід ототожнює себе з символічною реальністю, пристосовується до неї. Йому необхідно навчитися розуміти людей, відносини, надати їм смисли. Навколишній світ містить в собі зашифровану інформацію, яку людина повинна навчитися зчитувати. Найбільш складним виявляється сам процес розшифровки закодованої в символах інформації. Символ заснований на живому спогляданні дійсності і є її відображенням. Але символ речі в своїй основі є не простим відображенням предмета, а оброблений засобами абстрактного мислення, перетвореними відповідно до потреб і цілей людини. Тобто символ - це образ вже перетвореної речі, в якій відображений сам суб'єкт сприйняття в контексті життєдіяльності.

Якщо з позицій загальної семіології розглядати мілітарний символічний компонент в культурі як частину етнонаціональної культури, то він має досить важливе, непересічне значення для збереження й розвитку етнічної спільноти. Саме з мілітарною символікою пов'язується юридично-правова й державотворча сфери. Певні елементи мілітарної символіки і культури можуть відігравати і відіграють роль символів національної культури. Військове виховання і пов'язана з цим символіка виконують в житті етносу дві функції, спрямовані на його самозбереження. Це – протидія зовнішній агресії і виховання таких членів суспільства, які могли б забезпечувати його нормальний розвиток. У кожного етносу мілітарна діяльність виявляється в конкретних, лише йому притаманних нормах. Виявити специфічний культурний та символічний зміст військової символіки та військової справи як різновиду людської активності можна лише через віднаходження певних культурних універсалій, що реально існують у вигляді етнічно-специфічних модифікацій [1, 5].

Мілітарна сфера є підґрунтям, на якому виростає система певних правил і норм, завдяки яким не лише здійснюється регулятивна функція культури, але й завдяки символіці визначається система «маркерів» етнонаціональної приналежності, що репрезентує ціннісні концепти притаманні тому чи тому народові щодо захисту і охорони автентичної батьківщини. Таким чином,

мілітарна символіка визначається глибинними етнокультурними символами, світоглядно-ментальними настановами, архетиповою матрицею культури, що становлять єдність ідеально-уявного та реального, втіленого у знакові-символі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Денисюк Ж.З. Уваги про мілітарну культуру давньої України. Військово-історичний альманах. 2001. Ч. 1(2). С.4–12.

2. Казарьян Н. А. Проблема границ семиотического подхода к исследованию социокультурной реальности. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2011. № 8 (14): в 4-х ч. Ч. VI. С. 86-88.

3. Фещенко В. В. О внешних и внутренних горизонтах семиотики. Критика и семиотика. 2005. Вып. 8. С. 6-43.